

Розділ 1

1525 рік

Найперший Маріїн спогад з дитинства був пов'язаний із розкішною церемонією при дворі її батька. Тоді вона, мабуть, іще зовсім крихітка, ледь не перечіпалася через шовкові спідниці, хапалася за материну руку, вітаючи разом із нею високоповажних гостей. Дівчинка усвідомлювала, що той день багато важив для неї, і відчувала, що вона перебуває у центрі уваги. Їй кланявся увесь двір, поки вона хитливо тупцювала поміж гостей, аж нараз почула голосний сміх кременого чоловіка у золототканому вбранні — короля, її батька. Зачувши доньчин лепет, він відкинув голову і щиро зареготав, змахуючи набіглу сльозу.

— Ти запитувала у французького посла, чи він, бува, не дофін. «Якщо так, — казала ти, — я хочу вас поцілувати», — одного лютого дня сім років по тому із лагідною усмішкою згадувала її благочестива мати. Марія любила мити, коли її мати всміхалася. Усмішка осявала її лице, воно видавалося майже прекрасним, хоча вже було зморшкуватим і часто втомленим і зажуреним.

Дівчинка підвелася на колінах на м'якій підвіконній лаві й визирнула крізь ромбовидні шибки. Унизу, у палацовому саду, фрейліни королеви грали у квача, а кілька юних молодиків у яскравому одязі їх підбадьорювали.

— А я справді мала вийти заміж за дофіна?

Мати всміхнулася:

— Так. Ти мала стати королевою Франції, але Господь уготував тобі долю величнішу.

— Так, і тепер я стану імператрицею Священної Римської імперії, а ще королевою Іспанії, а також королевою Англії! — Марія провела пальцями по золотій брошці з написом «Імператор»,

прикріпленій до оксамитного ліфа її сукні, яку вона завжди носила на знак пошани до свого нареченого. — Коли я поїду до Іспанії?

— Сподіваюся, що не скоро, — відповіла мати, беручи до рук вишивку. — Лише після того, як подорослішаєш і будеш готовою до шлюбу.

— Леді Солсбері стверджує, що дівчат можна видавати заміж у дванадцять, — наполягала Марія. — А мені вже дев'ять.

— Мені було п'ятнадцять, коли я прибула до Англії на церемонію одруження із твоїм дядьком, принцом Артуром, — зауважила мати. — У дванадцять років виходити заміж зарано. Та й ти замаленька на свої літа. Тобі ще треба підрости.

Марія вловила полегшення в її голосі й припустила, що мати боялася їхньої розлуки так само сильно, як і дівчинка. Хоча частина її душі втішалася перспективою славетного майбутнього, вона не виносила думки про від'їзд з Англії, розлуку зі своїми батьками й усім любим і звичним серцю, бо звідти немає вороття, хіба що їй надзвичайно поталанить. Ось хоча б мати: вона не ступала на рідну іспанську землю вже майже двадцять п'ять років. Марія і тепер могла уявити собі, як відчайдушно тужитиме за батьківщиною...

— Коли він був тут, імператор Карл, то прохав твого батька негайно відіслати тебе до Іспанії, — розповідала мати. Марія судомно вдихнула. — Він казав, що ти маєш здобути освіту, гідну майбутньої імператриці та королеви Іспанії. Але твій батько відповів, що хоч би як Карл шукав у всьому християнському світі найкращу наставницю, яка виховала б тебе за іспанськими звичаями, то однаково не знайшов би кращої за мене, бо я маю таку прихильність до Карла, що зумію зростити тебе на угоду йому. І Карл, благослови його Господь, був змушений погодитися. У мене на серці відлягло, бо я вважала, що ти не зміцніла достатньо, щоб перенести подорож морем чи звикнути до іншого клімату. Я пригадувала власний жахливий досвід переїзду до Англії, і як хворіла впродовж шести років по прибутті. А я була значно старшою за тебе.

Вона всміхнулася до Марії й провела долонею по її волоссю.

— Коли настане слушний час, ми подбаємо про те, щоб ти вирушила до Іспанії в найсприятливішу пору року. Іспанія зачарує тебе, доню. Я провела там найщасливіше дитинство. Після того як мої

батьки вигнали маврів і повернули ці землі Христові, ми із сестрами росли у величному палаці Альгамбра у Гранаді. Це чарівне місце із чудовими подвір'ями та фонтанами. Саме такого майбутнього я бажаю для тебе; я завжди молилася, щоб і ти знайшла щастя на моїй рідній землі. Ніколи не забувай, що ти наполовину іспанка!

— Не забуду! — запевнила Марія й заходила просити королеву вкотре розповісти їй історію подвигів її благородних дідуся й бабусі — славетних іспанських монархів Фердинанда й Ізабелли.

— Ізабелла була величною королевою, якою одного дня станеш і ти, — мовила Катерина. — Разом із Карлом ти правитимеш Англією, а також Іспанією та Імперією.

Марія навіть уявити собі не могла, які неосяжні володіння належали її майбутньому чоловікові. Іспанія, Нижні Землі, Німеччина, Австрія, частина Італії... Він був наймогутнішим правителем у світі.

Вона бачила його лише раз, три роки тому, коли він прибув до Англії на їхні заручини. Її, тоді ще шестирічну дівчинку, охопив благоговійний страх від високого юнака із серйозним виразом обличчя і потворною щелепою, такою викривленою, що він не міг повністю стулити рота. Та попри це, Карл поведився з нею дуже чемно, виявляв щирі цікавість до її дитячих турбот, і Марія сповнювалася вдячністю до батька-короля за те, що він уклав для неї напрочуд славний шлюбний союз. Тоді дівчинка ще не зовсім розуміла, яке значення для неї матиме цей шлюб. Проте, хоч і юна, усвідомлювала нестямну радість матері від того, що її доньку не видадуть заміж за французького принца. Франція здавна ворогувала з Іспанією, та й мати ненависть до французів завжди лежала на поверхні. Тому безмежно втішалася вона заручинам любої доньки з її племінником, сестриним сином.

І за цим, знала Марія, крилася історія, яку мати переповідала неохоче. Лише раз вона згадала свою сестру, королеву Хуану, і тоді розповіла лише, що сердешна жінка хворіла й була заточена в монастирі.

Та Марія дізналася більше завдяки Реджинальду Поулу, юному синові своєї любої виховательки, леді Солсбері. Реджинальд мав неабиякий розум і, здавалося, знав геть усе — то й не дивно, адже король оплатив йому найдорожчу освіту. Марія обожнювала юнака, ловила кожне його слово, і так було завжди, відколи вона себе

пам'ятала. Вона сприймала його за старшого брата. Нещодавно, коли її заняття закінчилися, Реджинальд підійшов до її письмового столу та сів поряд, і заходилися вони обговорювати Христофора Колумба, який відкрив Новий Світ під заступництвом Фердинанда й Ізабелли, а далі розмова перейшла до недавніх подій. Реджинальд розповів, що саме королева Хуана мала би правити Іспанією, та не могла цього робити через божевілья.

— Божевілья? — із жахом перепитала Марія.

Реджинальд, схоже, не волів вдаватися до подробиць:

— Боюся, я наговорив вам зайвого, міледі принцесо. Я думав, що ви вже знаєте правду.

— Дещо мені справді відомо, — сказала дівчинка, хоча розуміла, що пізніше їй доведеться зізнатись у брехні.

— Тоді ви знаєте, що королеву заточили в монастирі, а її син Карл править замість неї.

— Але що вона зробила? Як стало відомо, що вона збожеволіла?

— По її поведінці. Її чоловік помер. Він уславився як Філіп Вродливий, вона кохала його до нестями. Його смерть вибила її з колії. Вона не дозволяла поховати його тіло місяцями. Її довелося відтягувати силою.

Марія здригнулася.

— Мати королеви Ізабелли теж була божевільною, — вів далі Реджинальд.

— Ні, це неправда! — заперечила дівчинка, спантелічена. Запахла незручна тиша.

— В іспанській королівській родині всі божевільні, — посміхнувся він, у його очах заграли пустотливі вогники. — Тож бережіться, міледі принцесо, щоб і вас не спіткало родинне прокляття!

Марія шпурнула в нього подушку й погналася навздогін навчальною аудиторією, поки не втрутився її наставник, доктор Фертерстон. Він прогнав і насварив Реджинальда за те, що той потурає негідній поведінці високоповажної вихованки.

— Скоро почнеться урок музики, — мовила мати, заправляючи пасмо рудого волосся під оксамитову відлогу Марії. — Після занять зіграєш для мене. Мені твоя гра припадає до серця.

— А мілорд батько буде там? — спитала Марія, злазячи з підвіконної лави. Понад усе вона прагнула його схвалення.

— Сподіваюся, він відвідає нас сьогодні перед вечірньою, — тужливо відповіла мати.

Батько приходив уже значно рідше. Він усякчас працював, обтяжений державними справами. Як добре, що йому допомагав хрещений батько Марії, могутній кардинал Волсі. Та якщо батько був постаттю здебільшого відсутньою, то мати завжди була поруч — її незмінна присутність огортала Марію любов'ю. Саме тому дівчинці так важко було уявити майбутнє без мами.

Злізши з підвіконної лави, Марія зробила реверанс і пританцем рушила до музичної зали. Цілу годину вправлялася у грі на вірджиналі¹, а потім стрімголов помчала назад до материних покоїв, щоб зіграти їй вивчену п'єсу.

— Укороти ходи! — лагідно напучувала мати. — Негоже леді бігати.

Марія присіла в реверансі й поставила інструмент на стіл. Вона вже приготувалася почати гру, аж нараз слуги прочинили двері й оголосили про прихід короля. Й ось з'явився він — її батько, величний і славетний, немов звитяжна постать з легенд, осяяний блиском коштовностей. Він підняв доньку з реверансу й закружляв її в повітрі.

— Як почувается моя принцесонька сьогодні?

— Уже щасливіше від того, що побачила вас, сір! — вигукнула Марія й палко поцілувала його.

Який же він гарний, який вродливий! Коли мати була втіленням ніжності та тепла, він уособлював радість і захоплення. Батько був одним із наймогутніших монархів світу, і всі скорялися його волі. Ніколи ще не правив король такий уславлений, люблений народом.

Король опустив її на підлогу і, нахилившись, поцілував матір. Потім обоє сіли і слухали Маріїну гру, сяючи від гордості, і плескали в долоні, коли остання нота затихла. Дівчинка усміхнулася

¹ Невеликий столоподібний клавішний струнний музичний інструмент, який побутував у Західній Європі з XV по XVIII століття. — Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інше.

до них, зігріта батьківською любов'ю. Вона беззастережно вірила, що вони нею надихатися не могли. Як і належало рости принцесу, про її щоденні потреби дбали також інші люди — першою вихователькою була леді Калторп, потім леді Браян, а згодом — дорога серцю леді Солсбері. Але батьки залишалися центром її всесвіту. Тато завжди залюбки вихвалявся нею перед приїжджими почесними гостями, підхоплював і носив її на руках, переповнений гордощами. Мати розповідала, що раніше донька радісно підстрибувала, сидючи на колінах годувальниці, щойно його бачила. Тільки-но навчившись придворних манер, Марія брала участь у святкуваннях і пишних видовищах. А в чотири роки їй доручили приймати іноземних послів і грати для них на вірджиналі.

— Станцюй для нас, дитя, — звелів їй батько, і дівчинка підвелася та виконала бездоганну павану¹, поки мати, усміхаючись, бренькала на лютні.

— Чудово! — виголосив він. — Ти кружляєш так граційно, жодній жінці станцювати краще незмога, еге, Кейт?

Маріїне серце раділо від його похвали.

Наступного дня вона чекала на батька, та він не прийшов. І не з'являвся впродовж цілого тижня. Марія серцем чула, що мати розчарувалася не менше за неї, але ніколи б та не осудила батька, не нарікала б на нього, бо дуже палко його кохала. Натомість королева знаходила розраду в товаристві доньки й у молитвах. Сильна віра слугувала їй дороговказом, принципом життя, і вона годинами стояла навколішки у своїй каплиці. Мати прищепила доньці благочестиву любов до Бога і глибоку побожність. Марія зачаровувалася її релігійними обрядами, рясними переливами кольорових вітражів, статуями святих, що блищали самоцвітами, умиротвореним лицем кам'яної статуї Богородиці в каплиці, яка колисала своє Дитя, й оздобленим коштовним камінням розп'яттям на вівтарі. Вона любила всю ту таємничість, затамовувала подих, коли облатку піднімали й перетворювали на справжнє Тіло і Кров Христові,

¹ Урочистий повільний танець іспанського або італійського походження, поширений у Європі в XVI ст.

і приймала причастя із трепетною шанобливістю. Мало що могло зрівнятися з тими щасливими, безцінними годинами богослужінь, проведеними разом із любою матір'ю, хіба що коли до них долучався батько, а хор Королівської каплиці співав так, що голоси хористів здавалися не земними, а янгольськими.

Мати наголошувала Марії, що вона — дуже особлива дівчинка, якій надзвичайно поталанило, оскільки батько наказав, щоб їй дали найкращу освіту і забезпечили знання з усіх предметів, які їй належить опанувати принцесі. Її першим учителем був доктор Лінакр, якого принцеса дуже любила, але він помер торік, і тоді мати запросила магістра Вівеса допомогти їм знайти йому заміну. Вівес, іспанець із передовими поглядами на жіночу освіту, його вважали видатним ученим. Добрий приятель короля, сер Томас Мор, який час від часу долучався до трапез із її батьками, казав, що кращого вчителя за Вівеса в Європі годі й шукати.

Магістр Вівес написав спеціальний трактат, щоб скерувати Марію в навчанні. Саме він порадив королю призначити її новим учителем доктора Фетерстона, чоловіка м'якого й благочестивого, що колись служив матері капеланом.

— Між нами кажучи, — зізнався їй доктор Фетерстон на початку першого заняття, — я вважаю, що навчальна програма магістра Вівеса заважка для такої витонченої юної леді, хоча мушу віддати йому належне за наголос на вивченні Святого Письма й античної літератури, бо ми ж із того втіху матимемо, міледі принцесо. Але я прихильник ласки, а не покарань. Магістр Вівес переконаний, що нестаранного учня треба батожити. На його думку, дівчатам і поготів не можна потурати, бо, мовляв, потурання синів нівечить, а дочок нищить. Та вам не варто хвилюватися! Я вірю, що похвала діє куди краще за покарання.

Марія обожнювала доктора Фетерстона не лише за його вчительський хист, а й за доброту і тепло, за любов до ближніх. Під його наставництвом вона старанно навчалася й домоглася неабиякою успіху. Батько з матір'ю дуже тішились її досягненнями. Надто їй давалася латина, яку їй викладав сам магістр Вівес; вона сповнилася рішучості не давати йому приводів батожити її та із вдячністю приймала допомогу матері з перекладами.